

GƏNCƏ-QAZAX BÖLGƏSİNİN KARTOF ƏKİNLƏRİNDƏ FİTOFTORA (*Phytophthora infestans* D.By), MAKROSPORIOZ (*Makrosporium solani* Ell.et.) VƏ QARA AYAQ (*Pektobakterium phytophthonum* (App) wuldu) XƏSTƏLİKLƏRİNƏ QARŞI DAVAMLI SORTLARIN SEÇİLMƏSİ

F.F.AĞAYEV, aspirant
AzETBMİ

Kartof əkinlərində fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinə qarşı inteqrirlən mübarizə tədbirlərinin həzırlandırılmasında başqa tədbirlərlə yanaşı sortların seçilməsinin də mühüm əhəmiyyəti vardır. Bu məqsədlə 2004-2005-ci illərdə Gəncə-Qazax bölgəsinin Xanlar, Samux (Aran-suvarılan); Şəmkir, Tovuz (dağətəyi-dəmyə) və Daşkəsən, Gədəbəy (hündür-dağlıq) rayonları şəraitində becərilən ayrı-ayrı 4-5 sort-Ağçiçək, Lorx, Əmiri, Telman və Qırmızı qabıq sortları üzərində müşahidələr aparılmışdır.

Müşahidələrin nəticəsi cədvəldə verilmişdir. Cədvəldən göründüyü kimi tədqiq edilmiş sortlar fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəlikləri ilə həm sirayətlənmə faizi, həm də sirayətlənmə intensivliyi ilə bir birindən fərqlənmişlər. Belə ki, iyun ayının axırlarında Ağ çiçək, Lorx sortlarının fitoftora ilə sirayətlənməsi-45,5%; xəstəliyin intensivliyi-22,8% olmuşdur. Həmin dövrdə Əmiri və Qırmızı qabıq sortlarında fitoftora ilə sirayətlənmə-40,8-41,3%, intensivlik-19,3-20,3% olmuşdur. Telman sortunun sirayətlənməsi-34,5%, intensivliyi isə-17,0% olmuşdur.

Göstərilən sortlarda makrosporioz və qara ayaq xəstəlikləri ilə sirayətlənmə ardıcıl olaraq-22,4; 24,6; 18,4; 12,7% və 17,5; 18,3; 14,7; 11,3% və intensivlik 11,3; 11,5; 10,8 və 10,2% və 9,5; 8,7; 8,5 və 7,3% olmuşdur. Sonralar xəstəliklərin sürətli inkişaf dövründə, iyul ayının axırlarında fitoftora xəstəliyi-Ağ çiçək, Lorx, Əmiri və Qırmızı qabıq sortlarında sirayətlənmə faizi ardıcıl olaraq 65,4; 67,3; 65,9 və 70,1%; intensivlik isə 38,5; 40,0; 41,3 və 38,9% çatmışdır. Bu göstəricilər Telman sortunda-52,5% sirayətlənmə və 29,3% intensivlik olmuşdur.

Kartof əkinlərində makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinin sirayətlənməsi ardıcıl olaraq-37,5; 34,8; 31,5; 28,3% və 21,6; 20,9; 20,5; 17,5%; intensivlik- 21,3; 20,4; 20,1; 19,7% və 10,3; 10,2; 9,8; 9,7% olmuşdur. Telman sortunda isə makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinin sirayətlənməsi ardıcıl olaraq-15,3 və 10,6%; intensivlik isə-7,3 və 6,2% olmuşdur. Vegetasiyanın sonuna yaxın fitoftora xəstəliyi ilə sirayətlənmə Ağ çiçək, Lorx, Əmiri və Qırmızı qabıq sortlarında xəstəlik ən yüksək nöqtəyə çatmışdır. Belə ki, bu dövrdə göstərilən sortlarda fitoftora xəstəliyinin sirayətlənmə faizi ardıcıl olaraq-80,3; 85,1; 72,5; 69,3%; intensivliyi-56,7; 59,8; 54,5; 47,5% olmuşdur. Makrosporioz xəstəliyi ilə sirayətlənmə ardıcıl olaraq-42,7; 40,2; 40,1; 37,9%; intensivlik-28,3; 24,6; 28,5 və 21,3% olmuşdur.

Qara ayaq xəstəliyi isə mövsümün sonuna yaxın müşahidə edilməmişdir. Telman sortunun xəstəliklərlə sirayətlənmə faizi ardıcıl olaraq-58,9; 41,3%; intensivliyi isə 22,5; 20,6% olmuşdur. Qara ayaq xəstəliyi mövsümün sonuna ya-

Gəncə-Qazax bölgəsi şəraitində becərilən müxtəlif yerli və introduksiya (gətirilmə) edilmiş kartof sortlarının fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəlikləri ilə sirayətlənməsi (avqust)

Sortlar	Toxum materialının gətirilmə mənşəyi	Xəstəliklərin inkişaf səviyyəsi					
		Fitofthora		Makrosporioz		Qara ayaq	
		Yayılması, %	İntensivliyi, %	Yayılması, %	İntensivliyi, %	Yayılması, %	İntensivliyi, %
Ağçiçək	Yerli	80,3	56,7	42,7	28,3	-	-
Əmiri-600	Yerli	72,5	58,5	40,1	28,5	-	-
Qırmızı qabıq	Yerli	69,3	47,5	37,9	21,3	-	-
Nevski	Rusiya	48,5	24,6	28,3	17,5	-	-
Lorx	Rusiya	85,1	59,8	40,2	24,6	-	-
Majestik	Rusiya	58,7	31,0	31,3	20,2	-	-
Oqonyok	Rusiya	60,3	32,4	37,5	21,6	-	-
Kolet	Almaniya	37,8	22,5	26,1	12,7	-	-
Vineta	Almaniya	38,6	21,6	27,4	12,9	-	-
Kleopatra	Hollandiya	35,1	16,3	23,5	11,3	-	-
Telman (kondo)	Hollandiya	58,9	39,5	41,3	20,6	-	-
Kontata	Hollandiya	31,5	15,3	24,2	12,1	-	-
Kondor	Hollandiya	43,8	21,4	31,0	13,4	-	-
Monoliza	Hollandiya	54,2	23,6	35,3	17,2	-	-
Spunte	Hollandiya	38,4	21,3	30,6	15,4	-	-

xın müşahidə edilməmişdir.

Yuxarıda qeyd olunmuş rəqəmlərə əsaslanaraq belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Gəncə-Qazax bölgəsinin, Xanlar, Samux, Şəmkir, Tovuz, Daşkəsən və Gədəbəy rayonlarının kartof əkinlərində tədqiq edilmiş sortların hamısı fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəlikləri ilə şiddətli yoluxurlar. Lakin, Ağ çiçək, Lorx, Əmiri, Qırmızı qabıq sortlarına nisbətən Telman sortu göstərilən xəstəliklərə nisbətən az tutulur.

Ümumiyyətlə, apardığımız tədqiqatlar əsasında deyə bilərik ki, Azərbaycanın əsas kartofçuluq rayonlarında-Almaniyannın məhsulu olan Colet, Vineta; Rusiyanın məhsulu olan-Nevski; Hollandiyanın məhsulu olan- Cleopatra, Contata, Spunte, Condor sortlarının əkilməsi daha məqsədə uyğundur. Belə ki, müşahidələr göstərdiyi həmin sortlar- fitoftora, makrosporioz və qara ayaq xəstəliklərinə qarşı daha davamlıdır.